

Prevence šikany ve škole

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D.

Studijní opora čerpá z materiálů, které vznikly v rámci ESF projektu č. CZ1.07/2.2.00/18.0027.

7) Prevence šikany

Anotace: V této kapitole se snažíme nastínit možnosti primární prevence šikany, tj. vytváření demokratického, otevřeného a pozitivního klimatu třídy, resp. školy či zavádění konkrétních školních programů proti šikanování. Student by po jejím prostudování měl získat nejen širokou paletu návrhů preventivních opatření, ale měl by se pokusit též některá konkrétní preventivní opatření na třídní či celoškolní úrovni sám navrhnout.

Klíčová slova: prevence na celoškolní úrovni, dobré sociální klima, školní program proti šikanování, prevence na úrovni třídy, vytváření třídní pospolitosti, charta třídy, prevence na úrovni jednotlivce, rozhovory se žáky

K prevenci školní šikany je třeba vyvinout řadu aktivit a opatření, a to nejen na úrovni jednotlivých tříd, ale rovněž na úrovni školy jako celku. Pro minimalizaci výskytu šikany na konkrétní škole je zapotřebí zejména vytvářet dobré sociální klima (přátelské vztahy a bezpečné prostředí) a vybudovat speciální program proti šikanování. Taktéž dobrá spolupráce školy s rodiči a se specializovanými zařízeními přináší kvalitní výsledky při předcházení sociálně patologickým jevům, šikanu nevyjímaje.

Komplexní pojetí v oblasti prevence šikany a násilí na školách vycházejí z předpisů ministerstva školství, resp. z *Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách*¹ a z *Metodického pokynu k prevenci a řešení*

¹ K tomu srv. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č. j. 20006/2007-51.

*šikanování mezi žáky škol*², podle nichž jsou školy povinny vytvářet tzv. Minimální preventivní program, jehož součástí je i školní program proti šikanování.

Prevence šikany na úrovni školy jako celku

A) Vytváření dobrého sociálního klimatu

Školy, které fungují jako demokratická společenství, výrazně snižují šanci na vznik šikanujícího chování. Přátelské, otevřené a bezpečné prostředí a dobré vzájemné vztahy jak mezi spolužáky, tak i mezi učiteli a žáky je třeba dlouhodobě a systematicky budovat. K tomuto účelu je vhodné zavádět např. celoškolské setkání, školní parlament, třídní samosprávu, školní časopis, školní sportovní kluby, orchestry apod., neboť podporují vzájemnou spolupráci, pocit sounáležitosti, odpovědnosti, posilují jednání v souladu s danými pravidly a normami.

B) Zajištění systémových opatření:

- a) **vzdělávání pedagogů k problematice šikanování** v akreditovaných kurzech MŠMT;
- b) **dohled nad žáky** v době před vyučováním, o přestávkách, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, při přecházení žáků mezi budovami školy a do jídelny či družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- c) **seznámí žáky i pedagogy s negativními důsledky šikanování**, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

C) Školní program proti šikanování

Každá škola je povinna vytvořit si **vlastní Program proti šikanování**, který se stane součástí Minimálního preventivního programu. Ne jeho tvorbě a realizaci se podílejí všichni pedagogové, koordinační úlohu plní školní metodik prevence. Za jeho realizaci a hodnocení je odpovědný ředitel školy.

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí.

² K tomu srv. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. 24 246/2008-6.

Důležité je přitom zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne.

Hlavní součástí programu tvoří **krizový plán**, který umožní eliminovat či minimalizovat škody v případě, že k šikanování ve škole dojde. Je důležité v něm **předem vymezit kompetence a činnost jednotlivých osob**. Dále je třeba připravit **specifický postup** a způsob řešení, resp. je nutné rozpracovat dva typy scénářů:

1. První zahrnuje situace, které *škola zvládne řešit vlastními silami*. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování.
2. Druhý zahrnuje situace, kdy *škola potřebuje pomoc z venku* a je nezbytná její spolupráce se specializovanými institucemi (PPP, SPC, SVC, OSPOD aj.) a policií. Patří sem řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti.

S krizovým plánem by vždy na začátku školního roku měli být seznámeni jak žáci (přiměřeně jejich věku), tak jejich rodiče.

Aby byl školní program proti šikanování skutečně účinný a měl dlouhodobý a trvalý preventivní efekt, musí fungovat jako celek. Nestačí, aby škola vypracovala pouze krizový plán řešení šikany, nýbrž je nutné, aby do života školy byly zakomponovány i jeho další komponenty³:

Tab. 5 Klíčové komponenty školního programu proti šikanování (zdroj: M. Kolář, s.259)

1. Zmapování situace – (před a po zahájení programu je nutné provést zmapování výskytu šikany (např. třídní depistážní dotazník).2. Motivování pedagogů pro změnu.3. Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů.4. Užší realizační tým (ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. st., metodik školní prevence, metodik programu školy podporující zdraví aj.).5. Společný postup při řešení šikanování (viz krizový plán).6. Prevence v třídních hodinách.7. Prevence ve výuce.8. Prevence ve školním životě mimo vyučování.9. Ochranný režim (demokraticky vytvořený smysluplný vnitřní řád, účinné dozory učitelů apod.).

³ Srv. KOLÁŘ, M., c.d., s. 259.

10. Spolupráce s rodiči (např. seznámení s opatřeními proti šikaně)
11. Školní poradenské služby.
12. Spolupráce se specializovanými zařízeními (PPP, SVC, SPC aj.)
13. Vztahy se školami v okolí (např. společný postup při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci různých škol apod.).

Prevence šikany na úrovni jednotlivých tříd⁴

a) provádíme anonymní zjišťování výskytu šikany ve třídě; popř. sociogramy

Doporučuje se, zadat na začátku školního roku např. anonymní depistážní dotazník, v němž děti zpětně hodnotí vztahy se spolužáky za minulý šk. rok. U dětí v 1.-3. třídě je vhodnější mapování provádět prostřednictvím her, malování apod.

b) prevence v třídních hodinách

1. při pravidelných třídních hodinách seznamujeme děti s *metodami primární prevence*, tj. učíme je, jak ony samy mohou šikanování předcházet a řešit ho.
2. *budování třídní komunity (pospolitosti)* – jde o systematické vytváření třídní komunity, v níž má každý žák své nezastupitelné místo. Setkání komunity jsou pravidelná (např. každý týden), při nichž žáci i učitel sedí symbolicky do kruhu. V kruhu se jedná o všech záležitostech skupiny (včetně problémů a vzájemných konfliktů). V kruhu lze též uplatňovat nácvik sociálních dovedností, komunikace, techniky a hry zaměřené na vyjadřování emocí, posilování osobních vztahů mezi žáky apod.
3. *stanovení jasných společných pravidel chování – tzv. charta třídy*
Děti společně s učitelem si stanoví (po vzájemné diskusi a dohodě) stručná, jasná a závazná pravidla, která by měla zahrnovat nejen zásady pro chování žáků mezi sebou, ale i žáků k učitelům a učitelů k žákům. Měly by vyjadřovat vzájemný respekt, úctu jeden

⁴ K tomu více srv. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010, s. 115-117.

k druhému, pozitivní hodnoty a normy a pravidla pro vzájemnou komunikaci (např. Žáci spolu mluví slušně! Silný chrání slabého!)

- a) **ve výuce** – využívat výukové předměty, které mají vztah k prevenci násilí (např. osobnostně sociální výuka, občanská nauka, tělesná výchova)

- b) **třídní rekreačně-zážitkové pobyty** – poskytují pedagogům, žákům i rodičům (pokud se účastní) výbornou příležitost k vzájemnému lepšímu poznání, k navázání a upevnění vzájemných vztahů, k posilování pocitů sounáležitosti, důvěry a přátelství. Je možné k těmto pobytům přizvat též odborníky, externisty a tematicky je zaměřovat.

Prevence na úrovni jednotlivců

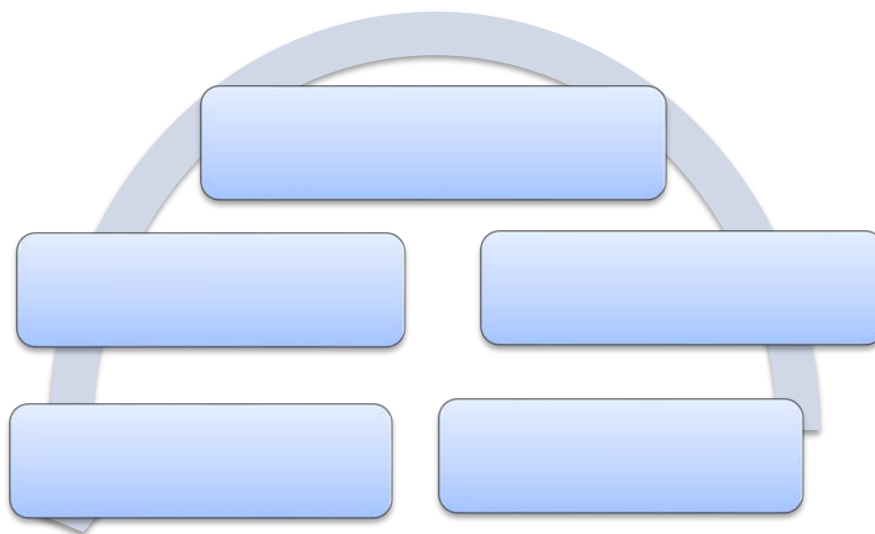
1. **Individuální sledování potenciálních obětí** – zejména žáků, kteří se již v minulosti stali obětí šikany či žáků, kteří by se pro svou tělesnou konstituci, odlišnost či psychickou zranitelnost mohli obětí stát. Je třeba, aby jim pedagog věnoval cílenou pozornost - při vyučování, o přestávkách, při přesunech do šatny, jídelny apod. Je dobré činit si o pozorování záznamy, které je možné využít při kontaktu s rodiči, nebo v případě potřeby lze doporučit preventivní psychologické vyšetření.
2. **Pravidelné individuální rozhovory se všemi žáky** – se velmi osvědčují, pro zjišťování vzájemných vztahů a konstelací uvnitř třídy. Učiteli umožní jednak rozpoznat šikanované dítě, jednat jsou výbornou možností „dát pod ochranu“ nějakému oblíbenému a vlivnému žákovi dítě, které má ve třídě špatnou pozici a mohlo by se stát obětí šikany.

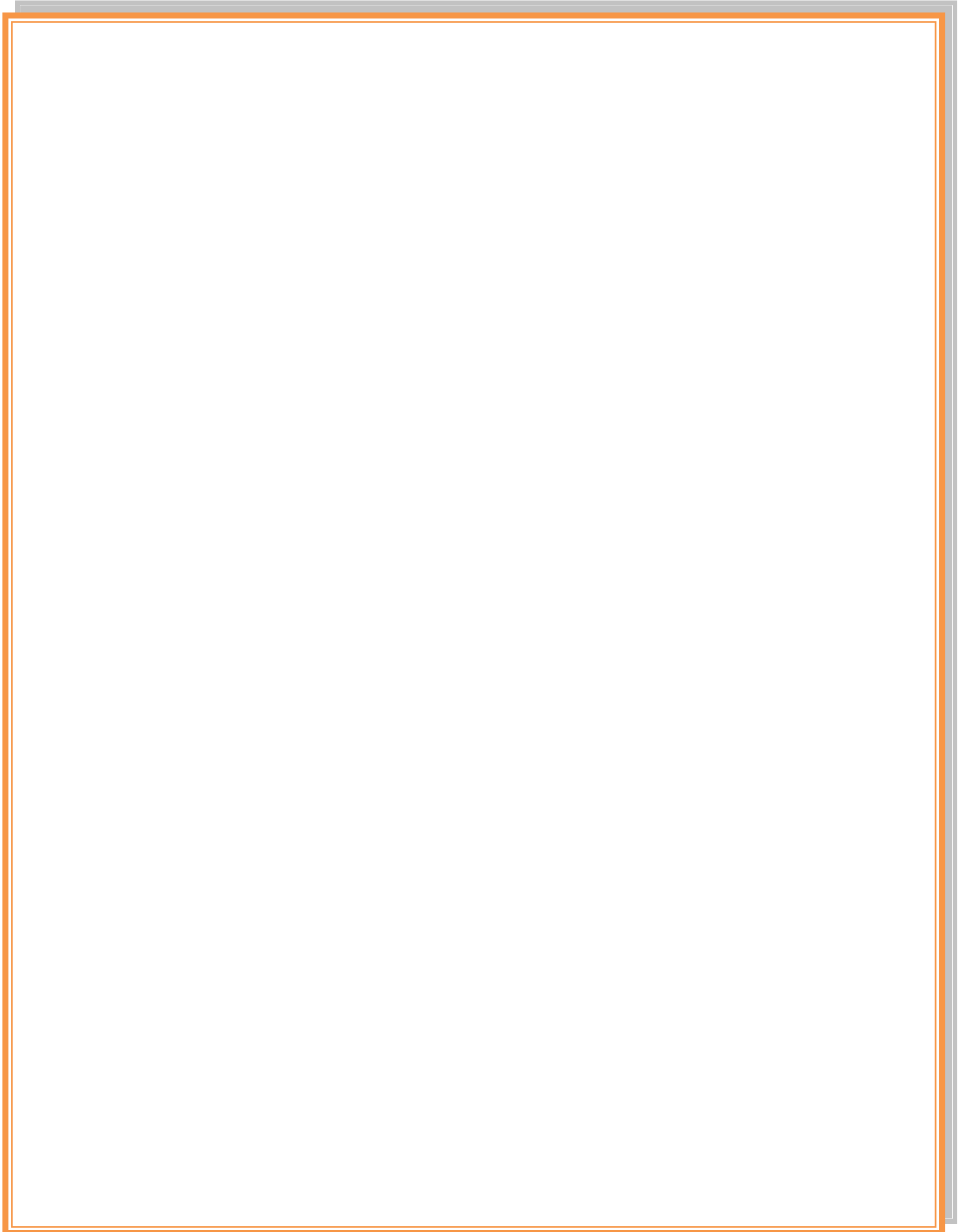
OTÁZKY

1. Pokud má být prevence proti šikaně účinná je třeba, aby probíhala na více úrovních. Jakých? Blíže jednotlivé úrovně specifikujte.

2. Navrhněte několik konkrétních opatření, jimiž budete ve třídě systematicky budovat pozitivní sociální klima a vzájemnou pospolitost žáků.

3. Vytvořte leták pro žáky ZŠ „STOP ŠIKANĚ“! Zvolte vhodný název, informujte je „co je to šikanování“, „proč bývá člověk šikanován“, jak se může bránit“, „na koho se může obrátit“.

A large empty rectangular box with a double orange border, intended for creating a leaflet. The box is positioned below the text and occupies most of the page's width and height.

